

і відтворенню епохи. Так, родина Зінька дотримується народних традицій, князі Любецькі понад усе цінують своє шляхетне походження, тому живуть у сімейному маєтку, хоч він і справляє гніточе враження, бо давно потребує ремонту. Автор роману «Гетьман Іван Виговський», відповідно до генології твору, розгортає події в хронологічній послідовності, акцентуючи увагу читачів на важливих віхах життя гетьмана. Паралельне розгортання історій двох родин – Івана Виговського й Олесі, Зінька й Маринки – виявляє глибинну сутність головного героя, його найближчого оточення й опонентів. Масштабного зображення та глибокого осмислення постаті гетьмана Івана Виговського в контексті історичної доби І. Нечуєві-Левицькому вдається досягти завдяки активному використанню комплексу художніх засобів та прийомів зображення.

Література

1. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. Київ : Дніпро, 1991. 511 с.

2. Сюднюков І. На порозі вибору: Історична проза Івана Нечуя-Левицького. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/na-porozi-vyboru> (дата звернення: 14.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-22>

**Я. НОВОСАД,
Р. ОМЕЛЬКОВЕЦЬ**

Волинський національний університет імені Лесі Українки

НАЙМЕНУВАННЯ РОСЛИН-МЕДОНОСІВ У ГОВІРКАХ ГОРОХІВЩИНИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В останні роки значно зросла увага науковців до діалектної лексики як об'єкта дослідження, оскільки діалектизми є цінним джерелом інформації.

Однією з давніх за часом формування й цінною за інформаційною спроможністю про історичні процеси в мові є лексика на позначення рослин. В українському мовознавстві цій

тематичній групі лексики присвячено праці Й. Дзєндзелівського [1], І. Сабадоша [5], О. Миголинець [2], М. Поістогової [6] М. Ткачук [8] та ін.

Характеризуючи західнополіські говірки, варто звернути увагу на лексику рослинництва, зокрема на найменування рослин-медоносів, що складають одну з її тематичних підгруп. Загалом ботанічна лексика цього діалектного континууму широко представлена в багатьох дослідженнях, зокрема в монографічних роботах Р. Омельковець: «Атлас західнополіських назв лікарських рослин» [3], «Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі» [4], «Словник ботанічної лексики західнополіських говірок» [5] та ін. Однак немає праць, які стосуються саме номінацій згаданій підгрупи лексики. Отже, відсутній і системний її опис, тому таке дослідження сьогодні є актуальним.

Метою дослідження стала фіксація найменувань рослин-медоносів у говірках Горохівщини, з'ясування основних засобів та мотивів їх номінації.

Джерельною базою роботи слугували власні польові записи, здійснені за авторським питальником.

Рослинами-медоносами називають групу дикорослих і культивованих рослин, з яких медоносні бджоли збирають нектар і пилок, переробляючи їх потім на мед. Відомо, що бджоли збирають нектар як з трав'янистих рослин, так і з дерев та кущів, серед яких також чимало медоносів. Це залежить насамперед від місця розташування населеного пункту, кліматичних умов та інших зовнішніх чинників, які сприяють збору меду бджолами.

Зафіксований матеріал можемо поділити на 4 підгрупи:

- 1) назви трав'янистих рослин;
- 2) назви кущів;
- 3) назви дерев;
- 4) назви сільськогосподарських рослин.

Матеріал показує, що кожен десигнат функціює зі своєю окремою назвою в усіх обстежених говірках. Усього зафіксовано 116 найменувань на позначення рослин-медоносів, які позначають 45 десигнатів.

Кількість назв для кожної реалії різна. Номени на позначення рослин-медоносів варіюють від 1 (напр. *g'irčiu'a* 'гірчиця біла' (*Sinapis alba*), *сón'ачник* 'соняшник' (*Helianthus L.*), *ліпка* 'липа'

(*Tilia cordata*) до 6 (*багно́, багу́н, баго́н, головоло́м, багу́л'ник, боло́тна о́дур, блоши́н'я́к* ‘багно звичайне’ (*Ledum palustre*)).

Простежується тенденція до монологемності. Щодо номінативних засобів, то переважають монономени. Серед 116 назв рослин-медоносів 93 однослівних, 23 двокомпонентних, наприклад: *кол'у́ча сли́ва* ‘терен звичайний’ (*Prunus spinosa* L.), *соба́ча чере́шин'а* ‘крушина ламка’ (*Frangula alnus*), *ма́ти-і-ма́чуха* ‘підбіл звичайний’ (*Tussilago farfara*) (утворене за моделлю сурядного словосполучення).

Означення у двокомпонентних назвах вказують переважно на додаткову особливість означуваного слова: колір, розмір, смак або на певні асоціативні відношення, напр.: *ведéмежа йа́года, мали́на черво́на, кол'у́ча сли́ва, во́вч'і йа́годи, зя́йача капу́ста*.

Найменування рослин-медоносів у досліджуваних говірках характеризуються неоднорідністю будови. Однокомпонентні назви складають переважну кількість номенів. Більшість – це іменники, утворені суфіксальним способом (напр.: *бойа́рка, березн'я́к, наперсн'я́к*). Менше – одиниць, утворених конфіксальним способом (напр.: *на-перст'-я́нк-а*). Незначний відсоток становлять складні іменники (напр.: *головоло́м*).

Номінація рослин-медоносів характеризується значною кількістю фонетичних (напр.: *калі́на, кале́на; віши́н'а, ве́шн'а*) та граматичних (напр.: *багно́, багу́н*) варіантів.

У говірках Горохівщини мотивовані лексеми переважають над немотивованими. У найменуваннях рослин-медоносів – 80 % мотивованих та 20 % немотивованих одиниць.

Панівними мотиваційними ознаками рослин-медоносів є:

а) колір рослини: *мали́на черво́на, ака́ці́я б'іла, береза б'іла, йасно́тка*;

б) особливості будови рослини чи її частин: *крижовник, ма́ти-і-ма́чуха, наперсн'я́к, калачи́ки*;

в) подібність рослини чи її частин до органів чи частин тіла людини, тварини: *горл'я́нка, розкар'я́ка, зм'йи́н:а трава́, жураве́л'ник, во́вч'і ла́пки, хвоста́ч, печ'я́ночник*;

г) асоціативні зв'язки з предметами побуту: *наперст'я́нка*;

д) подібність рослини чи її частин до іншої рослини: *дзвоніки* наперстянка пурпурава.

Значну частину становлять назви, мотивовані властивостями рослини, що зумовлені:

а) особливостями росту й розповсюдження насіння рослини: *перекотиполе*;

б) середовищем існування рослини: *багно*, *п'їдліска*, *дон:ик*;

в) впливом на організм людини чи тварини: *соба́ча черешн'а*, *во́вч'ї йа́годи*;

г) розміром: *ведме́жа йа́года*;

д) смаком: *кисли́ця*, *мед'їека*.

Проблема мотивованості номенів – дуже складне й суперечливе питання, оскільки в основі виокремлення мотиваційних ознак часто лежить суб'єктивне сприйняття тієї чи тієї реалії.

Література

1. Дзензелівський Й. О. Назви сільськогосподарських культур в говорах Закарпаття. *Studia Slavica Hung.* Budapest, 1960. Т. VI. Fasc. 1–4. S. 113–143.
2. Мигoliniць О. Ф. Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 1996. 24 с.
3. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк : Вежа, 2003. 132 с.
4. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі. Луцьк : Вежа, 2006. 302 с.
5. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики західнополіських говірок. Луцьк : Іванюк В. П., 2016. 220 с.
6. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 23 с.
7. Сабодош І. В. Українські назви рослин. Історія, етимологія : монографія. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2019. 1031 с.
8. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: реконструкція редуکتивного ареалу. Київ : Наукова думка, 2016. 377 с.